

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Madness and the city

Interactions between the mad, their families and urban society in Amsterdam, Rotterdam and Utrecht, 1600-1795

aan de Kerk, M.A.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

aan de Kerk, M. A. (2019). *Madness and the city: Interactions between the mad, their families and urban society in Amsterdam, Rotterdam and Utrecht, 1600-1795*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

ARCHIVES AND SOURCES

Archives

Stadsarchief Amsterdam (SAA)

- 27: Archief van het Collegium Medicum, Collegium Obstetricium en Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toezicht
27-1. Archief van het Collegium Medicum 1638-1798
- 200: Archief van het Weeshuis en Oudemannen- en -Vrouwenhuis der Evangelisch-Lutherse Gemeente
- 342: Archief van de Gasthuizen
342-6. Het archief van het Dol- of Krankzinnigenhuis
342-7. Het archief van beide Gasthuizen
- 347: Archief van het Spin- en Nieuwe Werkhuis
347-1. Archief van regenten over het Spin-en Nieuwe Werkhuis
- 369: Archief van het Sint Jorishof, Leprozenhuis en Oude Mannen- en Vrouwengasthuis
369-1. Inventaris van het archief van regenten en regentessen van Sint Jorishof 1412- 1808
369-4. Inventaris van het archief van regenten en regentessen van het Leprozenhuis 1404-1860
369-6. Inventaris van het archief van regenten en regentessen van het Oude-Mannen en Vrouwengasthuis 1548-1842
- 377: Archief van de Hervormde Gemeente; Diaconie
- 488: Archief van het Rooms-Katholiek Maagdenhuis en Sint Nicolaas Gesticht
488-2. Archief van het Sint-Nicolaas gesticht
- 537: Archief van de Stichting Amstelhof en rechtsvoorgangers en verwante archiefvormers
537-1. Archief van het Oude Vrouwen-, Mannen- en Bestedelingenhuis
- 5028: Archief van Burgemeesters: stukken betreffende verscheidenen onderwerpen
- 5061: Archieven van de Schout en Schepenen, van de Schepenen en van de Subalterne Rechtbanken
- 5075: Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam
- 5075.X: Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam

Stadsarchief Rotterdam (SR)

1-01: Oud Archief van de Stad Rotterdam (OSA) 1340-1813

15: Rechterlijke Archieven van Rotterdam: colleges van schout, schepenen en commissarissen 1489-1811

16: Archief van de Weeskamer te Rotterdam 1444-1852

18: Archieven van de Notarissen te Rotterdam en daarin opgegangene gemeenten (ONA) 1585-1811

22: Archief van het Leprooshuis of Proveniershuis te Rotterdam

33-01: Handschriftenverzameling van de gemeente Rotterdam, aanvullingen 1848-1987 (Collectie) Catalogus van de handschriftenverzameling, deel I en II (Serie)

93: Archief van Regenten van het Stedelijk Gasthuis aan de Hoogstraat te Rotterdam 1579-1852

148: Archieven van Rooms-Katholieke Wees- en Armbesturen te Rotterdam 1651-1857

227-01: Archief van het Weeshuis der Evangelisch-Luthersche Gemeente te Rotterdam 1763-1929

230-01: Archief van het Pest- en Dolhuis, later Stedelijk Krankzinnigengesticht te Rotterdam 1600-1909

343: Archief van het Tucht- en Werkhuis te Rotterdam 1697-1873

364: Archief der 'Elisabethstichting anno 1455' voorheen het Gereformeerd Oudevrouwenhuis te Rotterdam 1500-1978

365-01: Archief van het Heilige Geesthuis te Rotterdam 1639-198

Het Utrechts Archief (UA)

34-4: Notarissen in de stad Utrecht 1560-1905

239-1: Hof van Utrecht

702: Stadsbestuur van Utrecht 1577-1795

702-1. Archief van de secretarie, 1577-1795

702-3. Archief van de momboirkamer, 1623-1795

702-4. Archief van de aalmoezenierskamer, 1627-1795 (1796)

702-6. Archieven van verschillende kleine commissies, (1581) 1599-1795 (1809)

702-7. Archief van het gerecht, 1597-1795 (1811)

702-8. Archieven van de stadsheerlijkheden, (1574) 1577-1844

703-a: Stadsbestuur van Utrecht, supplement

709: Archieven, bewaard bij het stadsbestuur van Utrecht, in bewaring

gegeven aan de stad ('Bewaarde archieven II')

709-3. Archieven van regenten der Vereenigde Gods- en Gasthuizen, 1311-1812 (1885)

709-4. Archief van regenten van het Krankzinnigengesticht (Dolhuis) (1416) 1461- 1859 (1947)

Nationaal Archief (NA)

3.03.01.01: Archief Hof van Holland

Universiteitsbibliotheek Amsterdam – Bijzondere Collecties Catalogus KNMG:

UB Amsterdam, coll.hss. XVI C 11 (18,5 x 25; 32 p.). Vgl. UB Amsterdam, coll.hss. XVII E 32 en XVII E 18 reisverslagen uit 1724.

Levensbeschrijvingen van meester Pieter de la Rue.

Printed primary sources

Stadsarchief Amsterdam:

15030: Collectie Stadsarchief Amsterdam: bibliotheek, inv nr 117402 jaartal 1768, inv nr 117409 jaartal 1775, inv nr 117415 jaartal 1780, inv nr 117426 jaartal 1790 hereboekjes.

Universiteitsbibliotheek Amsterdam – Bijzondere Collecties Catalogus KNMG:

Auenburgger, L., *De inwendige razernij of drift tot zelfmoord, als eene wezenlijke ziekte beschouwd, met oorspronkelijke waarnemingen en*

aenmerkingen bevestigd (Dordrecht 1788).

van Beuningen, C., *Brief aan Jacobus Koelman over de vermeende krankzinnigheid van C. van Beuningen* (w.l. 1689).

van Beuningen, C., *Sendbrief van de hr. C.v.B. aan de heer David Pina* (Amsterdam 1689).

van Beverwyck, van, Johan, *Schat der ongesontheit, ofte genees-konste van de siekten* (Dordrecht 1642).

van der Haar, Jac., *Proeve over de herten en zenuwen en eenige derzelver ziekten* (Amsterdam 1788).

Niehoff, B., *Eudoxus over de krankzinnigheid* (Harderwijk 1791).

Digital sources

De Volkskrant,

<https://www.volkskrant.nl/wetenschap/de-zorgpaleizen-van-de-17de-eeuw~be0d8452/> [13 February 2019].

Instituut voor de Nederlandse Taal,

<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=41927&lemma=patient&domein=0&conc=true> [13 February 2019].

Instituut voor de Nederlandse Taal,

<https://ivdnt.org/zoeken-in-woordenboeken?w=patient> [13 February 2019].

International Institute of Social History (IISH),

<https://collab.iisg.nl/web/hisco/about> [13 February 2019].

Onderzoeksinstituut Egodocument en Geschiedenis,

<http://www.egodocument.net/index.html> [13 February 2019].

Ons Amsterdam,

<https://www.onsamsterdam.nl/dossiers/15-dossiers/dossiers/3299-stadslegenden-het-huis-met-de-bloedvlekken> [13 February 2019].

NRC Handelsblad,

<https://www.nrc.nl/nieuws/1996/03/12/de-gekte-van-van-beuningen-7302464-a1309387> [13 February 2019].

Psychiatry online,

<http://dsm.psychiatryonline.org/doi/book/10.1176/appi.books.9780890425596> [13 February 2019].

SAA, 369 *Archief van het Sint Jorishof*,

<https://archieff.amsterdam/inventarissen/overzicht/369.nl.html> [13 February 2019].

SAA, 537 *Archief van de Stichting Amstelhof*,

<https://archieff.amsterdam/inventarissen/overzicht/537.nl.html> [13 February 2019].

SAA, 5075 *Archief van de Notarissen*,

<https://archieff.amsterdam/inventarissen/overzicht/5075.nl.html> [13 February 2019].

SR,

<http://www.stadsarchieff.rotterdam.nl/pest-en-dolhuys> [13 February 2019].

SR, 18 *Archieven van de Notarissen*,

<http://www.stadsarchieff.rotterdam.nl/collectie/notariele-akten> [13 February 2019].

SR, 343: *Archief van het Tucht- en Werkhuis*, Geschiedenis van de Archiefvormer,

<http://collecties.stadsarchieff.rotterdam.nl/publiek/detail.aspx?xmldescid=180097593> [13 February 2019].

The New York Times,

<https://www.nytimes.com/interactive/2018/11/19/science/40th-anniversary-science-times.html> [13 February 2019].

The *New York Times*,

<https://www.nytimes.com/2018/11/19/health/mental-health-psychology.html> [13 February 2019].

UA, *34-4 Notarissen in de stad Utrecht*,

<https://hetutrechtsarchief.nl/notariele-akten> [13 February 2019].

UA, *709-4 Archieven stadsbestuur van Utrecht*,

https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mivast=39&mizig=210&miadt=39&micode=709&milang=nl&mizk_alle=dolhuis&miview=inv2#inv3t2 [13 February 2019].

Vele handen,

https://velehanden.nl/projecten/bekijk/details/project/amsterdam_notarieel_2 [13 February 2019].

QRS International,

<https://www.qsrinternational.com/nvivo/home> [13 February 2019].

BIBLIOGRAPHY

Allderidge, Patricia, 'Bedlam: fact or fantasy?', in: William Bynum et al. (eds), *The anatomy of madness. Essays in the history of psychiatry. Volume II Institutions and society* (London 1985) 17-33.

Andrews, Jonathan, 'The (un)dress of the mad poor in England, c.1650-1850. Part 2,' *History of psychiatry* 18 (2017) 2, 131-156.

Andrews, Jonathan and Digby, Anne, *Sex and seclusion, class and custody. Perspectives on gender and class in the history of British and Irish psychiatry* (Amsterdam 2004).

Andrews, Jonathan and Scull, Andrew, *Customers and patrons of the mad-trade. The management of lunacy in eighteenth-century London. With the complete text of John Monro's 1766 case book* (Berkeley 2003).

Appignanesi, Lisa, *Mad, bad and sad. A history of women and the mind doctors from 1800 to the present* (New York 2008).

Bacopoulos-Viau, Alexandra and Fauvel, Aude, 'The patient's turn Roy Porter and Psychiatry's Tales, thirty years on', *Medical History* 60 (2016) 1, 1-18.

Bartlett, Peter and Wright, David (eds), *Outside the walls of the asylum. The history of care in the community 1750-2000* (London 1999).

Bartlett, Peter and Wright, David, 'Community and its antecedents', in: Peter Bartlett and David Wright (eds), *Outside the walls of the asylum. The history of care in the community 1750-2000* (London 1999) 1-18.

van den Berg, L., *Rijp voor paviljoen III. Krankzinnig in Amsterdam vanaf 1565* (Amsterdam 1989).

Bernfeld, Tirtsah Levie, *Poverty and welfare among the Portuguese Jews in early modern Amsterdam* (Portland 2012).

Binnenveld, Hans and Dekker, Rudolf (eds), *Curing and insuring. Essays on illness in past times* (Hilversum 1993).

Blok, F.F., *Caspar Barlaeus from the correspondence of a melancholic* (Assen 1976).

Blok, Gemma, *Achter de voordeur. Openbare geestelijke gezondheidszorg vanuit de GGD Amsterdam in de twintigste eeuw* (Amsterdam 2014).

Blok, Gemma (ed.), *Gender en gekte. Jaarboek voor vrouwengeschiedenis* (Amsterdam 2010).

Blok, Gemma, *Baas in eigen brein. 'Antipsychiatrie' in Nederland, 1965-1985* (Amsterdam 2004).

Blom, J.C.H., Fuks-Mansfeld, R.G. and I. Schöffner (eds), *Geschiedenis van de Joden in Nederland* (Amsterdam 1995).

Boele, Anita, *Leden van één lichaam. Denkbeelden over armen, armenzorg en liefdadigheid in de noordelijke Nederlanden 1300-1650* (Amsterdam 2013).

Bolt, Timo and de Goei, Leonie, *Kinderen van hun tijd. Zestig jaar kinder- en jeugdpsychiatrie in Nederland, 1948-2008* (Assen 2008).

Bonke, Hans, *De kleyne mast van de Hollandse coopsteden. Stadsontwikkeling in Rotterdam 1572-1795* (Amsterdam 1996).

Bound Alberti, Fay (ed.), *Medicine, emotion and disease, 1700-1950* (New York 2006).

Brinkgreve, C., et al.(eds), *Voor gek gehouden. Geschiedenis van de krankzinnigenzorg in Nederland* (Haarlem: Frans Halsmuseum 1982).

Broomhall, Susan (ed.), *Emotions in the Household 1200-1900* (Basingstoke 2008).

de Bruin, R.E., et al. (eds), *'Een paradijs vol weelde'. Geschiedenis van de stad Utrecht* (Utrecht 2003).

Bynum, William and Kalof, Linda (eds), *A cultural history of the human body in the Renaissance* (Oxford 2010).

Bynum, William, et al. (eds), *The anatomy of madness. Essays in the history of psychiatry. Volume II: Institutions and society* (London 1985).

Carrera, Elena, 'Madness and melancholy in sixteenth- and seventeenth century Spain. New evidence, new approaches', *Bulletin of Spanish Studies* 87 (2010) 8, 1-15.

Castel, Robert, *The regulation of madness. The origins of incarceration in France* (Cambridge 1988).

Chesler, Phyllis, *Women and madness* (New York 2005).

Clark, Candace, *Misery and company. Sympathy in everyday life* (Chicago 1997).

Dagani, J., Signorini, G., and Nielssen O., et al., 'Meta-analysis of the interval between the onset and management of bipolar disorder', *Canadian journal of psychiatry* 62 (2017) 4, 247-258.

van Dam, Peter, *Een calvinistisch land? Religie in Nederland* (Amsterdam 2018).

Davies, Kerry, 'Silent and censured travellers? Patients' narratives and patients' voices. Perspectives on the history of mental illness since 1948', *Social history of medicine* 14 (2001) 267-292.

Dekker, Rudolf and Roodenburg, Herman, 'Sickness, healing and death in the jokes of Aernout van Overbeke (1632-1674)', in: Hans Binnenveld and Rudolf Dekker (eds), *Curing and insuring. Essays on illness in past times* (Hilversum 1993) 69-82.

Dialetti, Androniki, 'From women's oppression to male anxiety. The concept of 'patriarchy' in the historiography of early modern Europe', in: Marianna G. Muravyeva and Raisa Maria Toivo (eds), *Gender in late medieval and early modern Europe* (New York 2013) 19-37.

Dickinson, Tommy, 'Curing queers'. *Mental nurses and the patients, 1935-1974* (Manchester 2015).

Diederiks, H.A., Noordam, D.J. and Tjalsma, H.D. (eds), *Armoede en sociale spanning. Sociaal-historische studies over Leiden in de 18de eeuw* (Hilversum 1985).

Dixon, Thomas, 'Patients and passions', in: Fay Bound Alberti (ed.), *Medicine, emotion and disease, 1700-1950* (New York 2006) 22-52.

van E., H., 'Het Leprozenhuis te Amsterdam', *Amstelodamum*, 42 (January 1955) 85-90.

Elmer, Peter (ed.), *The healing arts. Health, disease and society in Europe 1500-1800* (Manchester 2004).

Elmer, Peter, 'The care and cure of mental illness', in: Peter Elmer (ed.), *The healing arts. Health, disease and society in Europe 1500-1800* (Manchester 2004) 228-256.

Fijnaut, Cyrille and Spierenburg, Pieter (eds), *Scherp toezicht. Van 'boeventucht' tot 'samenleving en criminaliteit'* (Arnhem 1990).

Finlayson, James and Harper, Marjory, 'Is migration good for you? A psychiatric and historical perspective', in: Marjory Harper (ed.), *Migration and mental health. Past and present* (London 2016) 239-258.

Finzsch, Norbert and Jütte, Robert (eds), *Institutions of confinement. Hospitals, asylums, and prisons in Western Europe and North America, 1500-1950* (Cambridge 1996).

Frijhoff, Willem and Prak, Maarten (eds), *Geschiedenis van Amsterdam. Dl. II-1. Centrum van de wereld 1578-1650* (Amsterdam 2005).

Frijhoff, Willem and Prak, Maarten (eds), *Geschiedenis van Amsterdam. Dl. II- 2: Zelfbewuste stadstaat, 1650-1813* (Amsterdam 2005).

Gehlen, A. Fl., *Notariële akten uit de 17e en 18e eeuw. Handleiding voor gebruikers* (Zutphen 1987).

van Gemert, Lia, *De schat der gezondheid* (Amsterdam 1992).

van Gemert, Lia, 'Johan van Beverwijck als instituut', *De zeventiende eeuw* 8 (1992) 1, 99-106.

Gijswijt-Hofstra, Marijke et al. (eds), *Psychiatric cultures compared. Psychiatry and mental health care in the twentieth century* (Amsterdam 2005).

Gijswijt-Hofstra, Marijke (ed.), *Op zoek naar genezing. Medische geschiedenis van Nederland vanaf de zestiende eeuw* (Amsterdam 1995).

Gittens, Diana, *Madness in its place. Narratives of Severalls Hospital, 1913-1997* (London 1998).

de Goei, Leonie, *De psychohygienisten. Psychiatrie, cultuurkritiek en de beweging voor geestelijke volksgezondheid in Nederland, 1924-1970* (Nijmegen 2001).

Goodey, C.F., *A history of intelligence and 'intellectual disability'. The shaping of psychology in early modern Europe* (Farnham 2011).

Guarnieri, Patrizia, 'Madness in the home. Family care and welfare policies in Italy before fascism', in: Marijke Gijswijt-Hofstra et al. (eds), *Psychiatric cultures compared. Psychiatry and mental health care in the twentieth century* (Amsterdam 2005) 312-330.

Harper, Marjory (ed.), *Migration and mental health. Past and present* (London 2016).

van der Heijden, Manon, *Misdadige vrouwen. Criminaliteit en rechtspraak in Holland 1600-1800* (Amsterdam 2014).

van der Heijden, Manon, *Civic duty. Public services in the early modern Low Countries* (Newcastle 2012).

van der Heijden, Manon, et al. (eds), *Serving the urban community. The rise of public facilities in the Low Countries* (Amsterdam 2009).

van der Heijden, Manon and van den Heuvel, Danielle, 'Sailors' families and the urban institutional framework in early modern Holland', *The history of the family* 12 (2007) 4, 296-314.

Hellinga, G., 'Het Amsterdamsche dol- of krankzinnigenhuis', *Nederlands tijdschrift voor geneeskunde* 76 (1932) 1603-1620.

Helmets, Helmer J. and Janssen, Geert H. (eds), *The Cambridge companion to the Dutch Golden Age* (Cambridge 2018).

Henderson, John, Horden, Peregrine and Pastore, Alessandro (eds), *The impact of hospitals, 300-2000* (Oxford 2007).

Hitchcock Tim and Shoemaker, Robert, *London lives. Poverty, crime and the making of a modern city, 1690-1800* (Cambridge 2015).

Hodgkin, Katherine, *Madness in seventeenth-century autobiography* (Basingstoke 2007).

Horden, Peregrine and Smith, Richard (eds), *The locus of care. Families, communities, institutions and the provision of welfare since antiquity* (London 1998).

Horden, Peregrine 'Household care and informal networks. Comparison and continuities from antiquity to present', in: Peregrine Horden and Richard Smith (eds), *The locus of care. Families, communities, institutions and the provision of welfare since antiquity* (London 1998) 21-67.

Houston, R.A., 'A latent historiography? The case of psychiatry in Britain, 1500-1820', *The historical journal* 57 (2014) 1, 289-310.

Houston, R.A., 'Clergy and the care of the insane in eighteenth-century Britain', *Church history* 73 (2004) 1, 114-138.

Houston, R.A., *Madness and society in eighteenth-century Scotland* (Oxford 2000).

Houston, R.A., 'Not simple boarding'. Care of the mentally incapacitated in Scotland during the long eighteenth century', in: Peter Bartlett and David Wright (eds), *Outside the walls of the asylum. The history of care in the community 1750-2000* (London 1999) 19-44.

Hovius, Ranne, *Vogels van waanzin. Psychiatrie in Nederlandstalige romans en gedichten* (Amsterdam 2015).

Huguet-Termes, Teresa and Arrizabalaga, Jon, 'Hospital care for the insane in Barcelona, 1400-1700', *Bulletin of Spanish studies* 87 (2010) 8, 81-105.

Huisman, Frank, *Stadsbelang en standsbesef. Gezondheidszorg en medisch beroep in Groningen 1500-1730* (Rotterdam 1992).

Huisman, Frank, 'Gezondheid te koop. Zelfmedicatie en medische advertentie in de Groninger en Ommelander Courant, 1743-1800', *Focaal* 21 (1993) 90-130.

van Hulzen, A., *Utrecht. Een beknopte geschiedenis van de oude bisschopsstad* (Utrecht 1994).

Hut, L.J., et al. (eds), *De Willem Arntsz Stichting 1461-1961* (Utrecht 1961).

Israel, Jonathan, *The Dutch Republic. Its rise, greatness and fall, 1477-1806* (Oxford 1995).

Janssen, Geert, 'Migration', in: Helmer Helmers and Geert Janssen (eds), *The Cambridge companion to the Dutch Golden Age* (Cambridge 2018) 49-66.

Jetter, Dieter, *Geschiedenis van de geneeskunde* (Utrecht 1994).

Kaplan, Yosef, *An alternative path to modernity. The Sephardi diaspora in Western Europe* (Leiden 2000).

Kaplan, Yosef, 'De joden in de Republiek', in: J.C.H. Blom, R.G. Fuks-Mansfeld and I. Schöffner (eds), *Geschiedenis van de Joden in Nederland*, 129-176.

Kappelhof, 'The foundation of Reinier van Arkel, the oldest madhouse. An urban solution for a social problem', in: Joost Vijsselaar (ed.), *Dolhuizen-madhouses. Chapters from the history of madhouses in Europe 1400-1800* (Utrecht 1995) 1-19.

aan de Kerk, Martje, 'Strategic voices of care and compassion. Describing the mad, their afflictions and situations in Amsterdam and Utrecht in the seventeenth and eighteenth centuries', *History of psychiatry* 29 (2018) 1, 66-78.

Kern Paster, Gail, Rowe, Katherine and Floyd-Wilson, Mary (eds) *Reading the early modern passions. Essays in the cultural history of emotion* (Pennsylvania 2004).

Kooijmans, Luuc, *Gevaarlijke kennis. Inzicht en angst in de dagen van Jan Swammerdam* (Amsterdam 2007).

Kooijmans, Luuc, *Vriendschap en de kunst van het overleven in de zeventiende en achttiende eeuw* (Grave 1999).

Kuijpers, Erika, *Migrantenstad. Immigratie en sociale verhoudingen in 17e-eeuws Amsterdam* (Hilversum 2005).

van der Leen, J., *Geschiedenis van het pest- en dolhuis der gemeente Rotterdam* (Rotterdam 1934).

Lesger, Clé, *Handel in Amsterdam ten tijde van de Opstand. Kooplieden, commerciële expansie en verandering in de ruimtelijke economie van de Nederlanden ca. 1550-ca. 1630* (Hilversum 2001).

van Lieburg, Mart, *Gilden, gestichten en gezondheidszorg. Vijftien opstellen over de medische stadsgeschiedenis van Rotterdam* (Rotterdam 1984).

van Lieburg, Mart, 'Het dagboek (1679-1703) van Jan Brouwer, binnenvader van het Rotterdamse dolhuis', *Rotterdamsch jaarboekje* 8 (1981) 9, 243-259.

van Lieburg, Mart, 'Religion and medical practice in the Netherlands in the seventeenth century. An introduction', in: Hilary Marland and Magaret Pelling (eds), *The task of healing. Medicine, religion and gender in England and the Netherlands 1450-1800* (Rotterdam 1996) 135-143.

de Lijster J.M., Dierckx B., Utens E.M.W.J. et al., 'The age of onset of anxiety disorders: a meta-analysis', *Canadian journal of psychiatry* 62 (2017) 4, 237-246.

Lindeman Ruud and Scherf, Yvonne (eds), *Egodocumenten van Nederlanders uit de zestiende tot begin negentiende eeuw. Repertorium* (Amsterdam 2016).

Lindemann, Mary, *Medicine and society in early modern Europe* (Cambridge 2010).

Lis, Catharina and Soly, Hugo, *Disordered lives. Eighteenth-century families and their unruly relatives* (Cambridge 1996).

Luiten van Zanden, Jan and de Moor, Tine, 'Mensen en economie in de Gouden eeuw', *Leidschrift* 23 (2008) 15-26.

Luiten van Zanden, Jan, *Arbeid tijdens het handelskapitalisme. Opkomst en neergang van de Hollandse economie 1350-1850* (Bergen 1991).

Luiten van Zanden, Jan, 'De economie van Holland in de periode 1650-1805. Groei of achteruitgang? Een overzicht van bronnen, problemen en resultaten', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 102 (1987) 562-609.

Louter, Michiel, *Uit de inrichting. Vertelde verhalen over tachtig jaar inrichtingspsychiatrie in Nederland 1925-2005* (Amsterdam 2005).

MacDonald, Michael, 'The secularization of suicide in England 1660-1800', *Past and present* 111 (1986) 50-100.

MacDonald, Michael, *Mystical Bedlam. Madness, anxiety and healing in seventeenth-century England* (Cambridge 1981).

Mans, Inge, *Zin der zotheid. Vijf eeuwen cultuurgeschiedenis van zotten, onnozelen en zwakzinnigen* (Amsterdam 1998).

Marland, Hilary and Pelling, Margaret (eds), *The task of healing. Medicine, religion and gender in England and the Netherlands 1450-1800* (Rotterdam 1996).

Matt, Susan J. and Stearns, Peter N. (eds), *Doing emotions history* (Urbana 2014).

Matt, Susan J., 'Recovering the invisible. Methods for the historical study of the emotions', in: Susan J. Matt and Peter Stearns (eds), *Doing emotions history* (Urbana 2014) 41-56.

McCarthy, Angela and Coleborne, Catharine (eds), *Migration, ethnicity, and mental health. International perspectives, 1840-2010* (New York 2012).

McCray Beier, Lucinda, *Sufferers and healers. The experience of illness in seventeenth-century England* (London 1987).

McDonagh, Patrick, *Idiocy. A cultural history* (Liverpool 2008).

Mellyn, Elizabeth Walker, *Mad Tuscans and their families. A history of mental disorder in early modern Italy* (Philadelphia 2014).

Mooij, Annet, *De polsslag van de stad. 350 jaar academische geneeskunde in Amsterdam* (Amsterdam 1999).

Mooij, de, Charles, et al. (eds), *Kinderen van alle tijden. Kindercultuur in de Nederlanden vanaf de Middeleeuwen tot heden* (Zwolle 1997).

Muravyeva, Marianna G. and Toivo, Raisa Maria (eds), *Gender in late medieval and early modern Europe* (New York 2013).

Nieuwenhuis, Tom, 'De teloorgang van een beroepsgroep. De Amsterdamse heelmeeesters in de achttiende eeuw', *Focaal* 21 (1993) 43-89.

Nussbaum, Martha, *Upheavals of thought. The intelligence of emotions* (Cambridge 2001).

Oldewelt, W.F.H., *Amsterdamsche archiefvondsten* (Amsterdam 1942).

Oosterhuis, Harry and Slijkhuis, Jessica, *Verzichte zenuwen en zeden. De opkomst van de psychiatrie in Nederland (1870-1920)* (Rotterdam 2012).

Oosterhuis, Harry and Gijswijt-Hofstra, Marijke, *Verward van geest en ander ongerief. Psychiatrie en geestelijke gezondheidszorg in Nederland (1870-2005) I, II en III* (Houten 2008).

Paster, Gail Kern, Rowe, Katharine and Floyd-Wilson, Mary (ed.) *Reading the early modern passions. Essays in the cultural history of emotion* (Pennsylvania 2004).

Phillips, Derek, *Well-being in Amsterdam's Golden Age* (Amsterdam 2008).

Pietikainen, Petteri, *Madness. A history* (Abingdon 2015).

Pley, Gerard and de Boer, Herman, 'De razerny, zinnebeeld van waanzin. Het Dolhuis op de Kloveniersburgwal', *Ons Amsterdam* 45 (1993) 271-275.

van de Pol, Lotte, *Het Amsterdams hoerdom. Prostitutie in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam 1996).

Porter, Roy, *Madmen. A social history of madhouses, mad doctors & lunatics* (Stroud 2004).

Porter, Roy, *Waanzin. Een korte geschiedenis* (Amsterdam 2002).

Porter, Roy, *The Cambridge illustrated history of medicine* (Cambridge 1995).

Porter, Roy, *Mind-forg'd manacles. A history of madness in England from restoration to the regency* (London 1987).

Porter, Roy, *A social history of madness. The world through the eyes of the insane* (New York 1987).

Porter, Roy, 'The patient's view. Doing medical history from below', *Theory and society* 14 (1985) 2, 175-198.

Prak, Maarten, 'Urbanization', in: Helmer Helmers and Geert Janssen (eds), *The Cambridge companion to the Dutch Golden Age* (Cambridge 2018) 15-31.

Prak, Maarten, 'Corporatism and social models in the Low Countries', *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 11 (2014) 2, 281-304.

Prak, Maarten, *Gouden Eeuw. Het raadsel van de Republiek* (Amsterdam 2002).

Prak, Maarten, *Republikeinse veelheid, democratisch enkelvoud: sociale verandering in het Revolutietijdvak, 's-Hertogenbosch 1770-1820* (Nijmegen 1999).

Querido, A., *Godshuizen en gasthuizen een geschiedenis van de ziekenverpleging in West-Europa* (Lochem 1974).

Raber, Karen, 'The common body. Renaissance popular beliefs', in: William Bynum and Linda Kalof (eds), *A cultural history of the human body in the Renaissance* (Oxford 2010) 99-124.

Roberts, Benjamin B., *Sex, drugs and rock 'n' roll in the Dutch Golden Age* (Amsterdam 2017).

Rommens, Ronald, *Oost, west Utrecht best? Driehonderd jaar migratie en migranten in de stad Utrecht (begin 16^e- begin 19^e eeuw)* (Amsterdam 1998).

Roodenburg, Herman, 'De notaris en de erehandel. Beledigingen voor het Amsterdamse notariaat, 1700-1710', *Volkskundig bulletin* 18 (1992) 3, 367-388.

Roosens, Eugeen and Van de Walle, Lieve, *Geel revisited after centuries of mental rehabilitation* (London 2007).

Rosenberg, Charles E. and Golden, Janet L. (eds), *Framing Disease. Studies in Cultural History* (New Brunswick 1991).

Ruston, Peter, 'Lunatics and idiots. Mental disability, the community, and the poor law in North-East England, 1600-1800', *Medical history* 32 (1988) 34-50.

Schmidt, Ariadne, *Overleven na de dood. Weduwe in Leiden in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 2001).

van der Schoor, Arie, *De dorpen van Rotterdam. Van ontstaan tot annexatie* (Rotterdam 2013).

van der Schoor, Arie, *Stad in aanwas. Geschiedenis van Rotterdam tot 1813* (Zwolle 1999).

Scull, Andrew, *Madness in civilization. A cultural history of insanity from the bible to Freud, from the madhouse to modern medicine* (Princeton 2015).

Scull, Andrew, *The insanity of place, the place of insanity. Essays on the history of psychiatry* (London 2006).

Scull, Andrew, *The most solitary of afflictions. Madness and society in Britain, 1700-1900* (New Haven 1993).

Sheldon, Kennon M., Williams, Geoffrey and Joiner, Thomas, *Self-determination theory in the clinic. Motivating physical and mental health* (New Haven 2003).

Shorter, Edward, *A history of psychiatry. From the era of the asylum to the age of Prozac* (New York 1997).

Spaans, Joke, *Armenzorg in Friesland 1500-1800. Publieke zorg en particuliere liefdadigheid in zes Friese steden Leeuwarden, Bolsward, Franeker, Sneek, Dokkum en Harlingen* (Hilversum 1997).

Spaans, Joke, 'Unity and diversity as a theme in early modern Dutch religious history. An interpretation', in: R.N. Swanson (ed.), *Unity and diversity in the church. Papers read at the 1994 summer meeting and the 1995 winter meeting of the Ecclesiastical History Society* (Oxford 1996), 221-234.

Spierenburg, Pieter, *The prison experience. Disciplinary institutions and their inmates in early modern Europe* (Amsterdam 2007).

Spierenburg, Pieter, *Zwarte schapen. Losbollen, dronkaards en levensgenieters in achttiende-eeuwse betterhuizen* (Hilversum 1997).

Spierenburg, Pieter, *Verbroken betovering. Mentaliteitsgeschiedenis van preïndustrieel Europa* (Hilversum 1988).

Spierenburg, Pieter, 'Imprisonment and the family. An analysis of petitions for confinement in Holland, 1680-1805', *Social science history* 10 (1986) 2, 115-146.

Spierenburg, Pieter, 'Financiën en familie-eer. Opsluiting en opgeslotenen op verzoek te Leiden 1680-1805', in: H.A. Diederiks, D.J. Noordam and H.D. Tjalsma (eds), *Armoede en sociale spanning. Sociaal-historische studies over Leiden in de 18de eeuw* (Hilversum 1985) 118-135.

Spierenburg, Pieter (ed.), *The emergence of carceral institutions. Prisons, galleys and lunatic asylums 1550-1900* (Rotterdam 1984).

Steendijk-Kuypers, Jacoba, *Volksgezondheidszorg in de 16e en 17e eeuw te Hoorn. Een bijdrage tot de beeldvorming van sociaal-geneeskundige structuren in een stedelijke samenleving* (Rotterdam 1994).

Steensma, H., *Straffen door de eeuwen heen. De beul, het tuchthuis en de gevangenis* (Den Haag 1982).

van der Stel, J.C., *Drinken, drank en dronkenschap. Vijf eeuwen drankbestrijding en alcoholhulpverlening in Nederland. Een historisch-sociologische studie* (Hilversum 1995).

Struick, J., *Utrecht door de eeuwen heen* (Utrecht 1984).

Suzuki, Akihito, *Madness at home. The psychiatrist, the patient and the family in England, 1820-1860* (Berkeley 2006).

Suzuki, Akihito, 'Lunacy in seventeenth- and eighteenth-century England. Analysis of quarter sessions record - part I', *History of psychiatry* 2 (1991) 437-456.

Suzuki, Akihito, 'The household and the care of lunatics in eighteenth-century London', in: Peregrine Horden and Richard Smith (eds), *The locus of care. Families, communities, institutions and the provision of welfare since antiquity* (London 1998) 153-175.

Swetschinski, D.M., 'Tussen middeleeuwen en Gouden Eeuw', in: J.C.H. Blom, R.G. Fuks-Mansfeld and I. Schöffner (eds), *Geschiedenis van de Joden in Nederland* (Amsterdam 1995) 53-96.

Tadmor, Naomi, *Family and friends in eighteenth-century England. Household, kinship and patronage* (Cambridge 2007).

Tang, Frank and Wigard, Margriet, *Amsterdamse gasthuizen vanaf de Middeleeuwen* (Amsterdam 1994).

Teeuwen, Daniëlle, *Financing poor relief through charitable collections in Dutch towns, c. 1600-1800* (Amsterdam 2016).

Turner, Wendy J. (ed.), *Madness in medieval law and custom* (Leiden 2010).

Ussher, Jane M., *The Madness of women. Myth and experience* (London 2011).

Vanja, Christina, 'Madhouses, children's wards, and clinics. The development of insane asylums in Germany', in: Norbert Finzsch and Robert Jütte (eds), *Institutions of confinement. Hospitals, asylums, and prisons in Western Europe and North America, 1500-1950* (Cambridge 1996) 117-132.

Vermeer, Gerrit, 'Het Dolhuis in Amsterdam en het tomen van de razernij', *Amstelodamum* 94 (2007) 5, 3-18.

Vijselaar, Joost, 'Eudoxus over de krankzinnigheid. Laat achttiende eeuwse ideeën over de behandeling van krankzinnigen in Nederland', *Leidschrift* 29 (2014) 109-112.

Vijselaar, Joost and Bolt, Timo, *J.L.C. Schroeder van der Klok en het ontstaan van de psychiatrie in Nederland* (Nijmegen 2012).

Vijselaar, Joost, *Het gesticht. Enkele reis of retour* (Amsterdam 2010).

Vijselaar, Joost, *De magnetische geest. Het dierlijk magnetisme 1770-1830* (Nijmegen 2001).

Vijselaar, Joost (ed.), *Dolhuizen-madhouses. Chapters from the history of madhouses in Europe 1400-1800* (Utrecht 1995).

Vijselaar, Joost, 'In and out. The family and the asylum. Patterns of admission and discharge in three Dutch psychiatric hospitals 1890-1950', in: Marijke Gijswijt-Hofstra et al. (eds), *Psychiatric cultures compared. Psychiatry and mental health care in the twentieth century* (Amsterdam 2005) 277-294.

van der Vlis, Ingrid, *Leven in armoede. Delftse bedeelden in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 2001).

de Vries, J. and van der Woude, A., *Nederland 1500-1815. De eerste ronde van modern economische groei* (Amsterdam 1995).

Vriese, J., 'Het verbeterhuis', *Ons Amsterdam* 19 (1967) 46-51.

de Waardt, Hans, 'Witchcraft, spiritualism, and medicine. The religious convictions of Johan Wier', *The sixteenth century journal* 42-2 (2011) 369-391.

de Waardt, Hans, *Duivelse bezetenheid. Beschreven door Dokter Johannes Wier, 1515-1588* (Rotterdam 2002).

de Waardt, Hans, 'Op de grens. Drie irreguliere genezers en hun publiek in Holland in de achttiende eeuw', in: Marijke Gijswijt-Hofstra (ed.), *Op zoek naar genezing. Medische geschiedenis van Nederland vanaf de zestiende eeuw* (Amsterdam 1995) 29-46.

Wear, Andrew, 'Religious beliefs and medicine in early-modern England', in: Hilary Marland and Margaret Pelling (eds), *The task of healing. Medicine, religion and gender in England and the Netherlands 1450-1800* (Rotterdam 1996) 145-169.

van der Weyde, A.J., 'De behandeling der krankzinnigen in vroeger tijd te Utrecht', *Nederlands tijdschrift voor geneeskunde* 75 (1931) IV, 5002-5014.

van Wijngaarden, Hilde, *Zorg voor de kost. Armeenzorg, arbeid en onderlinge hulp in Zwolle 1650-1700* (Amsterdam 2000).

Wright, David and Digby, Anne, *From idiocy to mental deficiency. Historical perspectives on people with learning disabilities* (London 1996).

Unpublished theses

van Dijk, Geert and Mak, Geertje, 'Geevende alle blijken van volcomen gekheyd.' *Veranderingen in opnameprocedures bij krankzinnigen gedurende de 18e eeuw in Utrecht* (Universiteit Utrecht 1987) MA thesis.

aan de Kerk, Martje, *Verstoten of verzorgd. Patronen van opname en ontslag in het Amsterdamse Dolhuis, 1640-1780* (Amsterdam 2010) BA Thesis.

van Loon, Erik, *Een andere samenleving; een andere outcast. Analyse van een veranderend beeld van de waanzin aan de hand van een manuscript uit een Haarlems Pest-, Leproos- en Dolhuis, tussen 1684 en 1745* (Rotterdam 2000) MA thesis.

Manteufel, Katharina, 'Zullen wij [...] malkander de hant niet bieden' *Policies of Asylum care for the insane in 17th and 18th-century Dordrecht* (Utrecht 2012) MA thesis.

SUMMARY

Madness and the city

Interactions between the mad, their families and urban society in Amsterdam, Rotterdam and Utrecht, 1600-1795

Early modern madness is a topic that sparks most of our imaginations. Either horror images about solitary confinement and neglect or the more romantic view of wandering town lunatics have formed (and informed) our collective memory. But what was life really like for the mad in the seventeenth and eighteenth century in the Dutch Republic? To provide insight into this subject and fill a significant gap in Dutch historiography, the goal of this thesis is to shed light on the daily reality of the mad. By combining – for the first time – new and various sources from three cities, we are able to uncover both the intra- and extramural care for the mad and see how this group was dealt with in urban society. The resulting analysis answers the main question addressed in this thesis: how can the increase of this system of care for the mad in the early modern period in Amsterdam, Rotterdam and Utrecht be explained? What and who were the driving forces behind this increase?

Studying madness in an urban context means that the urban society was an important part in this study. The Dutch Republic was a quickly developing state in the early modern period and, during this time, an urban system of care came into existence in which the mad had their own place. The development of this system was part of wider religious, social, cultural, economic and political changes in the urban societies, instigated by various factors; namely, economic prosperity, population aggregation, increasing involvement of the government, and civic initiatives in organizing care for citizens. One of the most important elements of this system for the organization of care for the mad was the urban institutional system. These asylums that existed in the cities had, as their goal, the care of the mad. As such, they played an essential part in the overall responsibility for this group. However, many other institutions were also involved with the care for the mad. Although not all had special facilities for these groups or were even intended to look after them, institutions such as city hospitals, leprosaria, workhouses, houses of correction, orphanages and even old age homes housed the mad and provided care. This variation shows that the institutional system was structured to cater to different types of madness and the urban developments during the early modern period contributed to this increase in care options in the cities.

Who the mad were was the central question in the second chapter of this thesis. Obtaining a complete image about who they were was, however, difficult to establish. Nonetheless, by combining different information from the sources, a general image could be discerned. The research revealed that the mad consisted of an equally distributed group of men and women who were mostly part of the lower and middle echelons of society and lived in one of the cities under study. An additional (and important) factor in establishing who the mad were, was how they were described by their contemporaries. The terminology used to indicate madness was manifold – seemingly interchangeable – making it difficult to differentiate between a specific term and the related behaviour. For behaviour, it can be said that deviating from the norm was often a measure used to determine madness. The only clear distinction that could be identified in the sources was between the categories ‘madness’ and ‘simple-mindedness’. Simple-mindedness referred to people who were without reason and therefore unable (either now or in the future) to take proper care of themselves. The (raving) mad, on the other hand, were seen as having temporarily lost control over their reason and consequently acted out, mostly in a dangerous manner (either physically or morally) for themselves or others.

Finding out what the mad *themselves* had to say about their situation and how they dealt with it has been (and still is one) of the major goals for historians of madness. The extensive search through the archives has resulted in the discovery of a couple of these rare voices of the mad. This small corpus showed the actions of this group: they clearly exhibited agency, self-determination and took a central role in the process of dealing with their affliction during periods of lucidity.

Most of the mad were cared for privately in the community of care. In this private care system, family and homecare played the most prominent role. Families were considered economic, social and emotional units; hence, families were a vital part of the social fabric of the early modern city. Family members were the most prominent caregivers, as they had the power to act as initiators in providing and choosing the correct care for their mad relative. Additionally, a much larger social network – consisting of neighbours, friends, employees, employers, household staff and (paid) carers – was involved with care for the mad. This social network functioned as a system of social support *and* social control, acting as both initiators and testers: assisting in care and laying down boundaries of acceptable and unacceptable behaviour.

Within the private care system, many different care options were available and both medical and non-medical treatment and care options (such as boarding out) had their place on the market. When these private care options failed, a shift in

balance between the condition of the mad and the coping strategies of the family and social network occurred. This shift created a breaking point that pushed the problem of madness out of the private sphere and into the public realm.

When care in a private setting was no longer an option and people needed to be admitted into an institution, they entered the public care system – mostly via an admission request. Because the urban and judicial authorities often decided who could and could not be admitted into the institutions, they became involved and, consequently, they too gained agency in this process. In chapter four, the entire admission and distribution process of the mad is investigated, revealing that this process was not an arbitrary one, but a complex system that necessitated close collaboration between the community of care and the urban authorities. The fact that different types of madness had their own place in the various institutions, combined with the knowledge that people were also distributed between these institutions accordingly, reveals much about the place of this group in these institutions. Still, only the asylums were specifically meant and equipped for the mad. The asylum was, therefore, especially prone to an image of horror and the stigma of continuing abuse. Studying the institutional life of these places, however, showed that these asylums were not closed off from society but, contrary to the stereotype, they formed an integral part of urban life: care was up to date with the standards of society and only rarely were recollections of abuse of any form found in the sources. Moreover, the sources revealed that the mad were only kept for limited periods of time in the asylums and the family was still involved during this period through visits and assisting with chores.

In the final concluding chapter, this thesis explored the change in the framing of madness and the urban care system for the mad. Researching a period of two centuries provides a good opportunity to reflect on longer-term developments in the care for the mad. This showed that both the medicalization of madness and the expression of emotion, mainly of compassion, increased in the eighteenth century. These two changes significantly influenced the way madness was looked at and framed, namely that mad people were sufferers of an arbitrary illness who were entitled to compassion and help. The discourse on madness changed because people using the care system benefitted from both framing madness as an illness and viewing the mad as deserving of compassion. These new ideas about madness and the mad were then utilized by the community of care (mostly family) to acquire outside help and gain social understanding for their situation.

In reflecting on the use of the urban care system for the mad and the growth of the system in the eighteenth century, the main question of this thesis could be

answered. Looking into both what and who the driving forces were, research has shown that both the cultural changes in the ideas about madness and the family unit were the main driving forces for the growth of the care system. It was especially the family that played a crucial role in care. As the main initiators of care and caregivers themselves, family members were most closely involved with the mad on all levels and used their 'bureaucratic agency' to instigate care from the bottom up. Still they could not do this just on their own and were often assisted by a social network and the urban authorities. Subsequently, the successful working of this system also depended (for a large part) on the collaboration and consensus of these actors. Only through their interaction was it possible to create an intricate system of care for this group. This interaction thus exposed the larger involvement of society, making madness not only a private but also a very public issue.

This thesis has ultimately shed light on the daily life of the mad and their caregivers in early modern cities in the Dutch Republic and therefore begun the task of filling an important historiographical gap. It has shown that the care system for the mad was organized within an intricate system in which the different types of madness had their own place and multiple actors were involved. The care system was organized in two spheres: the private and the public, in which the family unit was the most important caregiver and care organizer. The changing cultural discourse about madness in the eighteenth century had brought about an increase in the use of the care system and thus encouraged madness to be seen as public health issue, which then needed to be dealt with by society. Therefore, this research has not only showed how the mad were dealt with, but also how people lived together in a city. Ultimately, this new perspective brings us closer to understanding not only madness in itself but also its larger historical and societal meanings.

SAMENVATTING

Gekte en de stad

Interactie tussen krankzinnigen, hun families en de stedelijke overheid in
Amsterdam, Rotterdam en Utrecht, 1600-1795

Krankzinnigheid in de vroegmoderne periode spreekt tot ieders verbeelding. Ideeën variërend van horror-verhalen over eenzame opsluiting en wrede zorg tot een meer romantische kijk op de dwalende dorpsgek, hebben invloed gehad op ons beeld over krankzinnigheid. Maar klopt dat beeld wel? Dit proefschrift heeft als doel om te onderzoeken hoe het dagelijks leven van krankzinnigen in de zeventiende en achttiende eeuw eruit zag. Hoe was de zorg voor deze groep georganiseerd in de vroegmoderne Nederlandse stedelijke samenleving en welke mensen waren betrokken bij het verlenen van zorg. Door – voor de eerste keer – nieuwe en een grotere variatie aan bronnen te combineren is het mogelijk geworden om inzicht te krijgen in zowel de intra- als extramurale zorg voor de krankzinnigen. Hierdoor wordt een groot gat gevuld in de Nederlandse historiografie over dit onderwerp en is het mogelijk geworden om een beter begrip te krijgen van de plaats die de krankzinnigen innamen in de steden Amsterdam, Rotterdam en Utrecht. Uiteindelijk werd het hierdoor mogelijk om de hoofdvraag van dit proefschrift te beantwoorden, namelijk: Hoe kan de toename van het gebruik van het stedelijke zorgsysteem worden verklaard en wie of wat waren de drijvende krachten hierachter?

De zorg voor de krankzinnigen in vroegmoderne stedelijke samenleving was georganiseerd in en onderdeel van een groter systeem van stedelijke zorg. Door verschillende ontwikkelingen in de Nederlandse Republiek zowel sociaal, cultureel als economisch en factoren zoals: economische groei, urbanisatie, migratie en de opkomst van een burgermaatschappij, werd tijdens de zeventiende en achttiende eeuw een zorgsysteem ontwikkeld waarin de krankzinnigen hun eigen plek hadden. In dit systeem speelden zowel publieke als private belangen en actoren een rol en moesten deze samenwerken om dit systeem draaiende te houden. De stedelijke instituties waarin de krankzinnigen konden worden opgevangen waren het belangrijkste onderdeel van dit zorgsysteem voor deze groep. De dolhuizen waren de enige instituten die specifiek bedoeld waren voor de opvang van (razende) krankzinnigen. Daarom nemen de dolhuizen ook een prominente rol in tijdens het bestuderen van de zorg voor deze groep. Maar niet alleen de dolhuizen, ook de gast-, leprozen-, pest-, werk-, verbeter-, wees-, en oude mannen en vrouwen huizen namen de zorg voor krankzinnigen op zich. Deze grote variatie aan plekken waar

krankzinnigen terecht konden komen, laat zien dat in het institutionele zorg-systeem verschillende vormen van gekte hun eigen plek hadden en dat stedelijke ontwikkelingen in de vroegmoderne periode bijdroegen aan de toename van opvang mogelijkheden.

De vraag wie de krankzinnigen in dit onderzoek waren stond centraal in het tweede hoofdstuk. Een compleet beeld krijgen van de groep mensen die bestempeld werden als krankzinnig is complex maar door het samenvoegen van informatie kan er een algemeen beeld gegeven worden van de personen in de bronnen. De groep bestond uit een gelijke hoeveelheid mannen en vrouwen, gemiddeld tussen de 20-29 jaar en meestal afkomstig uit de armere en middenklasse van de samenleving. Vaak woonden ze in de steden die onderzocht zijn, maar ook de migratiepatronen worden zichtbaar in de bronnen. Naast demografische factoren is er in dit hoofdstuk ook gekeken naar de termen die gebruikt werden door tijdsgenoten om deze groep en hun gedrag te duiden. Hierbij was het meest opvallend dat er een groot scala aan verschillende termen gebruikt werd om mensen met krankzinnigheid te beschrijven. Deze verschillende termen lijken nogal willekeurig gebruikt te zijn en zijn daardoor moeilijk te koppelen aan bepaald gedrag. Het enige onderscheid dat te maken viel was tussen krankzinnigheid en simpelheid.⁵⁷⁰ Krankzinnigheid werd getypeerd als een tijdelijke staat van zijn was waarbij iemand zijn verstand verloor en daardoor kon uitbarsten in schadelijk en agressief gedrag naar zichzelf of de omgeving toe. Simpelheid werd gezien als veelal een aangeboren of door een ongeval veroorzaakte verminderde capaciteit van iemand om zijn of haar verstand te gebruiken waardoor deze mensen niet in staat waren om voor zichzelf te zorgen. Tijdens dit onderzoek zijn er ook een paar bronnen naar boven gekomen die de stemmen van de krankzinnigen zelf weergaven. Het analyseren van deze bronnen heeft laten zien dat de krankzinnigen zelf niet altijd aan de zijlijn stonden, maar ook reflecteerden op hun situatie en actie ondernamen om zorg voor zichzelf te organiseren. Zij hadden hierdoor wel degelijk een eigen rol in de manier van zorg verlenen en vertoonden zelfs een vorm van zelfbeschikking.

De meeste krankzinnigen werden opgevangen in het private zorg-systeem en dus in de stedelijke gemeenschap. In dit systeem namen de familie en zorg thuis de grootste rol in. Families werden gezien als economische, sociale en emotionele eenheden en waren daarom een belangrijk onderdeel van de sociale structuur van vroegmoderne steden. Omdat de krankzinnigen vaak lange tijd thuis werden

---

⁵⁷⁰ In het Nederlands werden de termen krankzinnig en simpel/innocent het meeste gebruikt in de primaire bronnen vandaar dat hier deze termen worden gebruikt om de onderzochte groep te duiden.

verzorgd waren familieleden de belangrijkste verzorgers en hadden zij ook de macht om te handelen als initiators in het organiseren en kiezen van de juiste zorg voor hun krankzinnige familielid. Naast familie was er een groter sociaal netwerk betrokken bij de zorg voor de krankzinnigen; dit netwerk bestond uit burens, vrienden, werknemers, werkgever, bedienden en (betaalde) verzorgers. Dit sociale netwerk functioneerde als een systeem van sociale steun en controle en de verschillende actoren fungeerden zowel als initiators en/of getuigen en hielpen op die manier om de grenzen te bepalen tussen acceptabel en onacceptabel gedrag. In het private zorgsysteem konden mensen gebruik maken van een veelheid aan verschillende type verzorging en behandeling. Dit kon zowel medisch zijn door bijvoorbeeld het zoeken van een dokter, chirurgijn of apotheker om iemand aan uit te besteden of voor behandeling. Maar ook niet medische mogelijkheden waren in veelheid beschikbaar, zoals het uit besteden van de zorg bij speciale *houvrouwen* en *-mannen* maar ook iemand thuis opsluiten (met toestemming van de autoriteiten). Pas als de balans tussen de draagkracht van de familie en het sociale netwerk uit balans raakte met de draaglast die de krankzinnige in kwestie veroorzaakte en alle private opties niet meer tot de mogelijkheden behoorden ontstond er een breekpunt en vond er een verschuiving plaats naar het publieke zorg systeem.

Op het moment dat de zorg voor krankzinnigen niet meer mogelijk was in een private omgeving en iemand moest worden opgenomen in een instituut kwamen ze terecht in het publieke zorg-systeem, meestal via een opname verzoek. De publieke zorg bestond voornamelijk uit institutionele zorg als onderdeel van het stedelijke zorgsysteem. De stedelijke en justitiële autoriteiten hadden in de meeste gevallen de autoriteit om te beslissen of mensen konden worden opgenomen in de stedelijke instellingen. Hierdoor werden zij zodra de verschuiving naar de publieke systeem gemaakt werd, betrokken in het proces van zorg voor de krankzinnigen en kregen hier een significante rol in. De focus van het vierde hoofdstuk ligt op het gehele proces van opname, het verplaatsen van personen tussen de verschillende instituten en het dagelijkse institutionele leven in de dolhuizen. Dit liet zien dat het proces van opname niet willekeurig gebeurde maar juist een complex systeem was waarin samenwerking tussen de verschillende actoren en autoriteiten die gezamenlijk de gemeenschap van zorg vormden noodzakelijk was. Het feit dat verschillende vormen van krankzinnigheid hun eigen plaats hadden in de verschillende instituties en dat de bronnen ook laten zien dat personen op grond daarvan werden ver- of geplaatst sterkt de specifieke positie van krankzinnigen in de instituties. Toch was het dolhuis het enige instituut dat specifiek bedoeld was de (razende) krankzinnigen en daarom was dit instituut ook extra vatbaar voor

horrorbeelden en een stigma van misbruik. Specifiek onderzoek naar het institutionele leven in de dolhuizen in Amsterdam, Rotterdam en Utrecht laat echter zien dat deze huizen niet afgesloten waren van de gemeenschap maar in tegenstelling tot de bovenstaande stereotype een integraal onderdeel waren van het stedelijk leven. De zorg in de dolhuizen was in lijn met de standaarden van de vroegmoderne tijd en slechts zelden is er in de bronnen iets terug te vinden over misstanden of misbruik in deze plekken. Daarnaast onthullen de bronnen ook dat personen over het algemeen maar voor bepaalde periode in de dolhuizen waren opgesloten en dat de familie tijdens deze periode betrokken bleef door bezoeken en het doen van de wekelijkse was.

In het laatste en concluderende hoofdstuk is er gekeken naar de verandering in het framen van krankzinnigheid in de zeventiende en achttiende eeuw en verandering in het gebruik van het stedelijke zorgsysteem voor krankzinnigen. Het feit dat dit proefschrift een periodisering van twee eeuwen onderzoekt geeft de mogelijkheid, weliswaar voorzichtig, om meer lange termijn ontwikkelingen in de zorg voor de krankzinnigen te duiden. In de achttiende eeuw worden twee belangrijke trends zichtbaar in de bronnen, namelijk de toename van medicalisering van krankzinnigheid en van emotionele expressies, vooral compassie. Deze twee veranderingen hebben de manier waarop er naar krankzinnigheid werd gekeken significant beïnvloed. Krankzinnigheid werd steeds meer bestempeld als ziekte en de lijdens hiernaan als recht hebbend op compassie en hulp. Het nieuwe discours over krankzinnigheid en krankzinnigen die hieruit voortkwam, werden gebruikt als retorische strategie door de gemeenschap van verzorgenden, vooral de familie, om hulp te krijgen van anderen in het publieke domein alsmede begrip voor hun situaties.

Door het gebruik van het stedelijke zorgsysteem voor krankzinnigen en de groei van dit systeem in de achttiende eeuw te analyseren kan de hoofdvraag van dit proefschrift beantwoord worden. Door te kijken naar wat en wie de specifieke drijvende krachten waren achter de toename van het gebruik kan geconcludeerd worden dat er twee instigatoren waren. Ten eerste de culturele veranderingen (zoals hierboven besproken) die het algemene beeld over krankzinnigheid en krankzinnigen veranderd hebben en daarnaast de rol van familie. Als belangrijkste zorgverleners waren zij nauw verbonden met de zorg voor krankzinnigen op alle niveaus, zowel privaat als publiek. Om deze zorg zo goed mogelijk te regelen gebruikten zij naast de retorische strategieën ook hun ‘bureaucratische agency’ om van onderaf een impuls te geven aan de groei van het systeem. Dit konden zij weliswaar niet alleen doen en hadden hiervoor de steun nodig van het sociale

216

netwerk en de autoriteiten. Voor een succesvolle werking van het systeem was de samenwerking en consensus tussen al deze partijen van groot belang. Alleen door interactie tussen deze groepen was het mogelijk om het gecompliceerde systeem van zorg voor deze groep te creëren. Precies deze interactie liet dan ook de betrokkenheid van de stedelijke maatschappij als geheel zien en demonstreerde dat krankzinnigheid niet alleen privé maar ook een publiek probleem was.

Dit proefschrift heeft laten zien hoe het dagelijkse leven van de krankzinnigen en hun verzorgers eruit zag in de vroeg-moderne steden van de Nederlandse Republiek en heeft hiermee een begin gemaakt aan het vullen van een historiografische lacune. Er kan geconcludeerd worden dat de zorg voor de krankzinnigen georganiseerd was in een complex systeem waarin verschillende vormen van krankzinnigheid een eigen plek hadden en vele verschillende partijen een rol speelden. Het systeem was georganiseerd in een privaat en een publiek deel maar in beide bleef de familie de belangrijkste actor. Het veranderende culturele beeld over krankzinnigheid in de achttiende eeuw zorgde voor een toename van het gebruik van het publieke zorg systeem en beïnvloedde hoe krankzinnigheid geframed werd, namelijk als een volksgezondheidsprobleem dat door de hele samenleving moest worden erkend en geadresseerd. Dit onderzoek heeft daarom niet alleen inzicht gegeven over hoe er werd omgegaan met krankzinnigen in de vroegmoderne stedelijke samenleving in de Nederlandse Republiek maar ook hoe mensen samen leefden in deze steden. Hiermee heeft dit onderzoek bijgedragen aan het begrip van krankzinnigheid op zichzelf maar ook de grote historische en sociale betekenis hiervan.